

Mechtild Borrmann

Oorlogskind

A.W. Bruna Uitgevers

Hamburg, januari 1947

Een eerste flets violet licht verscheen aan de horizon. Het gleed over de bergen puin, drong binnen in bomkraters en tekende de contouren na van het met brokstukken bezaaide landschap.

Hij schoot een stuk sneller op nu hij kon zien waar hij zijn voeten moest neerzetten op het oneffen terrein. De bijtende kou sneed in zijn gezicht en longen, drong door de jas heen die zijn moeder had gemaakt van een oude legerdeken en kroop door zijn dunne schoenzolen en kapotte kousen omhoog. Zijn adem steeg dampend op terwijl hij zich met vaste tred en geofende blik over de puinhopen van Hammerbrook voortbewoog. Achter het stuk touw waarmee hij zijn veel te wijde broek rond zijn heupen had vastgesjord, stak de hamer die hij gebruikte om leidingen, ruiten en scharnieren van muren en brokstukken af te slaan. Zijn zusje Wiebke liep over de aangeveegde straat gelijk met hem op en trok de handkar mee.

Die handkar was wat hem betrof het meest waardevolle familiebezit, daar had hij al heel wat schatten mee vervoerd die hij uit de puinhopen had geborgen. Hij zocht naar alles wat op de zwarte markt geld kon opbrengen, maar vandaag had hij vooral dringend brandhout nodig. De vorige winter waren er in de ruïnes nog balken, deuren en raamkozijnen

te vinden geweest, genoeg om de koude dagen mee door te komen, maar dit jaar was er bijna niets meer. Tot december hadden er nog kolentreinen gereden, en met een paar andere jongens was hij op de open lorries geklauterd. Buiten, waar de rails een bocht maakten, moesten de treinen langzamer rijden. Dan kwam het op snelheid aan en op samenwerking. Via de koepels naar de lorries. Het heen en weer springen was gevaarlijk, maar als je bang was om onder de trein terecht te komen, kon je het wel vergeten.

‘Zodra je erover gaat nadenken, gebeurt het ook,’ had Peter gewaarschuwd. Als moeder er thuis naar vroeg, had Hanno gezegd dat hij alleen maar langs het spoor meerevende om de kolen op te rapen.

Maar nu waren de rails bevroren, treinen reden er nog maar zelden en de tommy’s hadden de bewaking verdubbeld. Kolen waren bijna niet meer te krijgen.

Hun huis in de Ritterstraße was bij een bombardement verwoest en hij woonde er nu met zijn moeder en zusje in een kleine kamer die snel afkoelde. Als ze er niet op zijn minst ’s avonds een paar uur konden stoken, was het er ’s nachts net zo koud als buiten. Drie dagen geleden was de oude mevrouw Schöning, aan wie hij ook altijd wat kolen had gegeven, in haar noodonderkomen bevroren.

Van de levensmiddelen die ze op de bon kregen raakte je niet verzadigd. Zijn moeder ging stenen houwen, maar dat ze alle drie in elk geval af en toe min of meer verzadigd raakten, daar zorgde hij voor met zijn vondsten, die hij ruilde op de zwarte markt. Twee dagen geleden had hij een etui met een luxe vulpen en een potje inkt gevonden. Tien Engelse sigaretten had een tommy hem daarvoor gegeven, en die hadden hem twee kilo aardappels en een knol opgeleverd.

Hij keek opzij. Wiebke liep naast de handkar heen en

weer en sloeg met gekruiste armen ritmisch tegen haar bovenlichaam.

In de zomer van 1943, toen Hamburg in brand had gestaan en ze de bunker uit gekropen waren waar ze bijna in waren gestikt, hadden ze enkel nog de kleren aan hun lijf gehad. Een paar uur eerder was het huis boven de bunker geraakt. De kalk was van de bunkermuren naar beneden gekomen, het gruis brandde in hun ogen en longen, en de vierentwintig vrouwen, kinderen en ouden van dagen die daar samen met hen hadden gezeten, waren veranderd in grijze cementfiguren. Cementgezichten die krijsten, baden, huilden. Het had uren geduurd voor ze zich een weg naar buiten hadden weten te graven en toen ze eindelijk, een voor een, door het gat naar buiten kropen, was het al dag geweest. Eenmaal buiten had hij zijn ogen niet kunnen geloven. Overal was brand, in de wijde omgeving kon hij geen enkel huis, geen enkele straat herkennen, enkel vlammen en skeletten van huizen die afstaken tegen een zwarte hemel – de zon kon je achter de opstijgende roetwolken alleen nog vermoeden. Een dag zonder licht, verzegend als vuur. En overal tussen de puinhopen lagen lijken. Verkooldde lijken, verschrompeld door de hitte, onherkenbaar.

Hij wist niet meer hoe lang ze daar hadden gestaan, op die plek waar ooit een straat was geweest, zonder te begrijpen wat ze zagen. Maar hij herinnerde zich maar al te goed mevrouw Kröger, die al ronddolend het Onzevader krijste, de oude meneer Vogler, die onophoudelijk iets mompelde over de straffe Gods, en mevrouw Weiser, die bij de ingang van de bunker met haar dode tweejarige dochttertje in haar armen was blijven zitten, haar bovenlichaam heen en weer wiegend, terwijl ze aan één stuk door monotoon herhaalde: ‘Ze slaapt... Het gaat goed met haar... Ze slaapt...’ En dat er binnen in hem niks was geweest, geen emotie, geen ge-

dachte, alleen het verlammeende gevoel van verbijstering en niet-begrijpen.

Op een gegeven moment had zijn moeder hem bij zijn arm gepakt en door elkaar geschud, zoals ze altijd deed als ze boos op hem was. ‘Hanno! Hanno, luister naar me!’ schreeuwde ze. Haar stem drong als vanuit de verte tot hem door, en pas toen ze hem een klap in het gezicht gaf, kwam hij tot zichzelf. De verstarring verdween uit zijn ledematen en nadat hij een paar stappen had gezet, merkte hij dat hij een ondraaglijke dorst had en kon hij weer nadenken. En zijn eerste gedachte was: waarom heeft de Führer dit toegelaten?

Zijn moeder had zijn arm stevig vastgegrepen. ‘We moeten hier weg, hoor je me? We gaan naar oom Wilhelm in Pinneberg.’ Ze hilde; de tranen tekenden lijnen in haar cementgezicht, als scheuren in beton.

Iemand bracht water. Hij had gedronken alsof hij zo niet alleen zijn dorst kon lessen, maar ook de laatste paar uren zou kunnen uitwissen.

Wiebke hadden ze te drinken moeten geven. Ze stond daar maar, gaf geen klap en reageerde nergens op. Ze was zes, maar weigerde een stap te zetten, en toen ze op weg gingen, moest moeder haar dragen.

Bij hun huis waren ze even stil blijven staan. Het dak en de bovenste verdieping waren weg. En toen had hij hem zien staan: de handkar. Midden tussen de puinhopen, op een bovendorpel, alsof hij daar tentoon werd gesteld. Hanno was over de nog hete brokstukken geklauterd om hem te halen. Hij had Wiebke erin naar Pinneberg meegetrokken. Honderden mensen verlieten net als zij de stad, een stille, eindeloze stoet. Af en toe hoorde je een kind huilen, maar niemand leek te praten.

Het was al na middernacht toen ze in Pinneberg aan-

kwamen. Oom Wilhelm woonde met tante Margret in een groot huis met een tuin aan de rand van de stad. Vanaf de eerste dag had hij erop gehamerd dat hij het ook niet breed had, en als hij thuis was, liepen ze allemaal op hun tenen. Tante was wel aardig. Ze ging weliswaar niet tegen haar man in, maar in de keuken zei ze troostend: ‘Hij bedoelt het niet zo, trek het je niet aan.’

Zijn moeder vond werk in een fabriek, en met haar loon droeg ze bij aan het levensonderhoud, wat oom een beetje milder stemde. Maar toen de oorlog verloren was, werd hij onuitstaanbaar in zijn verbittering daarover. Dat Hitler zelfmoord had gepleegd, was volgens hem een leugen. Hij liet ook geen gelegenheid voorbijgaan om Wiebke voor schut te zetten. Sinds die nacht in de bunker stotterde ze en plaste ze in bed. Dan ging hij tekeer dat ze eerst moest nadenken voordat ze iets zei, dat het hele huis naar pis stonk en dat dat gestamel van haar niet te harden was. Moeder nam het dan tegen hem op, en meer dan eens verlieten ze nog hongerig de eettafel. Ze wilden zo snel mogelijk terug naar huis, maar er werd gezegd dat Hamburg was afgesloten.

In augustus 1945 kwam het nieuws dat de blokkade was opgeheven. De volgende dag was oom Wilhelm niet thuis, en tante Margret laadde de handkar vol met dekens, ingemaakte groente, een zak aardappels, uien, twee pannen, wat serviesgoed en bestek. Toen ze al op het punt stonden te vertrekken, kwam tante met de naaimachine aanzetten. ‘Als we die er voorzichtig bovenop zetten en de kinderen haar vasthouden, past het net. Ik kan sowieso niet met dat ding uit de voeten.’ Moeder had de naaimachine eerst niet willen aannemen. ‘Als Wilhelm erachter komt...’ had ze gezegd, maar tante had haar hoofd geschud. ‘Laat dat maar aan mij over. Jij kunt ermee overweg en zult haar goed kunnen gebruiken.’

Hoewel Hamburg volledig in puin lag en ze drie dagen en nachten zonder dak boven het hoofd langs de kant van de weg hadden moeten kamperen, waren ze vol goede moed geweest. Ze hadden zelfs onderling grapjes gemaakt en gelachen. Eerst hadden ze de ingang naar de kelder onder hun huis vrijgemaakt, waar ze voorlopig wilden gaan wonen, maar Wiebke was in tranen uitgebarsten en weigerde de kelder in te gaan. Hoe vaak moeder ook beloofde dat er geen bommen zouden vallen en dat ze niet bedolven zouden raken, het hielp niet.

Uiteindelijk hadden ze de bergen puin erboven weggeruimd en op de begane grond een min of meer bewoonbare kamer vrijgemaakt. Hanno had ergens in de ruïnes een deur gevonden, de lege vensters vulden ze met karton. Terwijl moeder Wiebke meenam als ze stenen ging houthouwen, zwierf hij voortaan door de puinhopen, op zoek naar bruikbare spullen. Begin september had hij een fornuis uit de puinhopen opgegraven, en daarbij had hij Peter Kamperen kennen. Die was zeventien, had zich sinds de vuurstorm in zijn eentje moeten zien te redden en hielp hem het zware fornuis op de handkar te tillen. Peter was bijzonder geïnteresseerd geweest in de handkar, die Hanno intussen had uitgebouwd en verstevigd met balken en zware planken. Hij bood er een hele slof sigaretten voor, maar Hanno ging er niet op in. Toen had Peter voorgesteld hun krachten te bundelen, en sinds die dag trokken ze samen op.

Het was verboden bepaalde buurten die in puin lagen te betreden. Overal stonden waarschuwingborden en de tommy's patrouilleerden met hun jeeps langs de afgegrensdde gebieden, maar Peter kende schuilplaatsen en sluipweggetjes en had bovendien uitstekende contacten op de zwarte markt. Van hem leerde Hanno hoe je daar te werk moest gaan, hoe je onderhandelde en met welke handelaars

je beter geen zaken kon doen. 's Morgens gingen ze op pad, op zoek naar alles wat maar van waarde kon zijn. Aan het eind van de middag gingen ze met hun buit naar de Neumarkt om serviesgoed, pannen, kranen, waskommen, tafelen beddenlinnen te ruilen tegen sigaretten of rijksmarken. Lood, metalen en kabels brachten ze naar de binnenplaats van Alfred Körner, die alles keurig woog, maar uitsluitend in rijksmarken betaalde.

Meer dan een jaar hadden ze zo samengewerkt, tot afgelopen oktober. Toen was Peter opgepakt bij een razzia op de Neumarkt. Omdat het niet de eerste keer was, had hij een maand hechtenis gekregen. Begin november had hij terug moeten zijn, maar hij kwam niet meer opdagen. Peter had het er al voor zijn arrestatie over gehad dat hij iets anders wilde. 'Weg uit Hamburg,' had hij gezegd. 'In de puinhopen valt niets meer te halen. Het liefst helemaal weg uit Duitsland. Naar Amerika.' Misschien was hem dat gelukt, dat was Peter wel toe te vertrouwen. Alleen dat hij geen afscheid had genomen, dat nam Hanno hem kwalijk.

In gedachten verzonken vocht hij zich een weg door de januarikou, terwijl hij telkens weer een blik wierp op de straat, waar Wiebke stond met de handkar. Ineens zag hij hem, tussen de bergen brokstukken. De ingang van een kelder. Half bedolven onder het puin, maar toegankelijk. 'Kijk eens aan,' fluisterde hij opgetogen. Langzaam daalde hij de trap af, behoedzaam tastend bij elke trede. De scharnieren van een deur hingen nog in het metselwerk, en hij ging meteen aan de slag, sloeg ze er met een paar gerichte klappen uit zonder ze te beschadigen. Na elke klap luisterde hij even of de stenen boven hem niet in beweging kwamen door de trillingen. Alles bleef stil. Samen met het vensterbeslag dat hij de vorige dag had gevonden, zou hij er op

de zwarte markt op de Hansaplatz zo'n vijf tot acht Amerikaanse sigaretten voor kunnen krijgen en die dan kunnen ruilen tegen een brood. Maar daar moest hij niet aan denken, aan eten, dat vestigde alleen maar de aandacht op de pijn in zijn maag van de honger.

Voorzichtig liep hij verder bij het spaarzame licht dat vanuit de ingang van de kelder naar binnen viel.

Een kleine houten kast tegen de linkermuur. Brandhout! De twee zijwanden waren meer dan anderhalve meter hoog, vier planken ertussenin. Hij sloeg de houten kast uit elkaar, voorzichtig zodat de lange spijkers intact bleven. De houten planken zette hij tegen de muur, de spijkers stopte hij in de zak van zijn jas.

Intussen waren zijn ogen aan het spaarzame licht gewend. Hij liep het achterste deel van de ruimte in. Daar lag iets groots, het glinsterde witachtig. Wat was dat? Twee, drie stappen naar voren, toen bleef hij abrupt staan. Een tijdlang stond hij daar te staren naar het naakte lichaam. Hij moest aan marmer denken, aan glanzend wit marmer met grijsblauwe lijnen, en dat ze een mooie vrouw was geweest.

Als verdoofd liep hij achteruit naar de ingang. Zijn ogen moesten weer aan het daglicht wennen. Bij zijn voeten schitterde iets. Hij bukte zich en stopte het kleine voorwerp uit automatisme in zijn jaszak. Hij strompelde naar buiten, wilde alleen nog maar weg, de straat op. Toen schoot het hout hem weer te binnen. Wankelend liep hij terug. Als een duiker haalde hij bij de ingang van de kelder diep adem, daalde nog een keer af in het halfduister, stapelde de planken op zijn schouder en droeg ze naar buiten. Daar kalmeerde hij langzaam weer. Hij had al veel lijken gezien, van een lijk schrok hij niet. Maar deze vrouw was anders. Anders dood.

Terwijl hij met de planken naar de straat liep, leek er in-

eens een onnatuurlijke helderheid en stilte boven de puinhopen te hangen. Een verschrikt inhouden. Geen vogel die riep, geen geluiden die door de koude wind vanuit de verte werden meegedragen. Alleen zijn strompelende voetstappen en het gerinkel van de spijkers en scharnieren in zijn jaszak.

Wiebke stond in de Anckelmannstraße, haar armen om haar magere bovenlichaam geslagen, en hipte rillend van het ene been op het andere. Ze ontweek zijn blik.

Pas toen hij de planken op de handkar legde, zag hij de jongen. Hij stond achter Wiebke en was misschien drie of vier jaar oud. Hij droeg een lange broek, degelijk schoeisel, een groene jas van dikke, gevilte wol en een grijze gebreide muts. Goede, warme kleding, maar Hanno zag dat de jongen verstijfd was van de kou.

Wiebke keek verlegen naar de grond en stotterde: 'Ik heb hem gevonden, Hanno, hij is helemaal alleen.' Het duurde even voor Hanno begreep wat ze daarmee wilde zeggen. Hij schudde zijn hoofd. 'Nee, Wiebke, kijk maar naar zijn kleren. Zo ziet een kind dat alleen is er niet uit. Er komt vast wel iemand om hem te halen. Laten we gaan.'

Wiebke verroerde zich niet. 'Alsjeblieft, Hanno. We kunnen hem toch niet hier achterlaten?' jengelde ze. 'Er is hier toch helemaal niemand?' Hij wilde alleen maar weg en had geen zin om ruzie te maken met zijn zusje. En hij had al helemaal geen zin om uitgerekend hier en nu te worden opgepakt door de tommy's.

Bovendien moest hij het hout naar huis brengen, moeder had het dringend nodig. Hij ging op weg met de handkar. De kleine jongen liep aan Wiebkes hand, maar kon haar amper bijhouden. Al snel raakten Wiebke en de jongen achterop. Hanno moest wachten en ze schoten maar langzaam op.

‘Zie je nou, hij houdt ons alleen maar op,’ mopperde Hanno, en omdat Wiebke meteen weer op het punt stond in tranen uit te barsten, tilde hij de jongen resoluut op zijn arm en liet de handkar aan Wiebke over. Het kleine gezichtje was rood van de kou en onbeweeglijk, en Hanno voelde meteen waarom de jongen nauwelijks kon lopen. Hij had in zijn broek geplast, de broek was stijf bevroren. Hanno knoopte zijn op de groei gemaakte jas open en stopte het kind eronder. Hij vroeg hoe hij heette. ‘Kom nou, je weet toch wel hoe je heet? Waar zijn je papa en mama?’ De kleine jongen zweeg, zijn blik verstard. En terwijl hij hem door de kou droeg, bedacht Hanno dat van de jongen dezelfde geschrokken stilte uitging die hij onderweg over de puinhopen had opgemerkt.

2

Keulen, augustus 1992

De laatste gasten zijn weg. Thomas en haar collega Irene hebben nog geholpen de ergste sporen van het feest uit te wissen en zijn toen ook vertrokken. Een geslaagd feest, terwijl het daar aanvankelijk niet naar had uitgezien. De hitte van de dag had als een klamme deken over de tuin en het terras gelegen en de stemming wilde er niet echt in komen, maar rond een uur of negen was er een onweer losgebarsten, en de stemming was meteen omgeslagen. Tot na middernacht was er gedanst en gedronken op het terras, en ze was bang geweest dat de burens zouden gaan klagen.

Anna zet de afwasmachine aan en legt de verpakte resten van het buffet in de koelkast. De klok op het fornuis geeft halfdrie aan. Met een laatste glas rode wijn loopt ze om het keukenblok heen en gaat aan de nieuwe ovale eettafel zitten. Het dunne, meer dan drie meter lange kersenhouten tafelblad rust op twee glazen zuilen en beheerst zo schijnbaar zwevend de ruimte. Dat gevoel van lichtheid, dat had haar zo aangetrokken.

Ze strijkt met haar hand in een wijde boog over het glanzende hout. Het was een dure tafel geweest, eigenlijk te duur. Drie dagen geleden was hij afgeleverd, keurig op tijd voor haar veertigste verjaardag. Veertig! Het getal was haar als een hindernis voorgekomen. En daarna – dat had

ze zich heilig voorgenomen – zou er het een en ander veranderen. Waarom ze zich er zo in had vastgebeten dat er allereerst een nieuwe eettafel moest komen en dat de oude, die ze van haar moeder had overgenomen, weg moest, wist ze zelf ook niet precies. Alleen dat dat oude meubelstuk, waar ze als kind al aan had gezeten, met al zijn kerven, brandmerken en vlekken als een symbool was geweest. Een symbool voor alles wat zwaar was. Een blok aan je been. De beschadigingen van tientallen jaren gebruik hadden zich diep in het hout gegraven en weerstonden elke vorm van restauratie. Anna had het tafelblad kunnen lezen als een boek. Het uitgeschoten mes, de fijngeprakte blauwe bessen, de wijnkringen van als moeder in beschonken toestand met onvaste hand nog eens had bijgeschonken, de vlekken van achteloos neergezette gloeiend hete pannen en de zwartbruine littekens van vergeten sigaretten. Het was de tafel waaraan ze moeders regels had geleerd. Zuinigheid met vlijt. Wie wat bewaart, heeft wat. Het leven is geen lolletje.

Als ze in haar tienerjaren geld had uitgegeven aan iets waarvan ze wist dat haar moeder het nutteloos vond, was ze haar voor geweest en had met haar vingers in haar oren geroepen: ‘Ja, ja, ik weet het wel! Wie wat bewaart...!’

Pas de afgelopen maanden was ze gaan beseffen hoezeer ze zelf inmiddels volgens die regels leefde.

Als lerares had ze een goed en vast inkomen, ze ging heel zuinig met haar geld om en investeerde een groot deel in haar oudedagsvoorziening. Maar zodra er iets onvoorziens gebeurde, kwam die angst in haar op, die de laatste tijd steevast uitmondde in pure paniek. Een grote grijze hond die zich op haar stortte. Dan moest ze naar adem happen en had het gevoel dat de grond onder haar voeten verdween. Een ongefundeerde, existentiële angst die ze niet kon ver-

klaren, en waarvan ze weleens dacht dat die niet van haarzelf was.

Ze doopt een vinger in de wijn, beweegt hem over de dunne glasrand en luistert naar het atmosferische geluid. Dat Thomas was gekomen, daar was ze blij om. Hun huwelijk was vijf jaar geleden geëindigd in een scheiding. Ze waren niet met ruzie uit elkaar gegaan, het contact was gewoon afgebroken. Pas de afgelopen paar maanden spraken ze elkaar weer regelmatig. Hun huwelijk was op de klippen gelopen vanwege hun kinderloosheid. Toen vaststond dat ze geen kinderen zouden krijgen, hadden ze zich allebei op hun werk gestort en alleen nog maar naast elkaar geleefd. Zij had zich helemaal aan haar schoolkinderen gewijd, Thomas maakte carrière als partner in een vooraanstaand advocatenkantoor. De laatste jaren van hun huwelijk noemden ze hun briefjeshuwelijk. Ze zagen elkaar amper nog, en elke ochtend en elke avond lagen er briefjes op tafel, die altijd hadden geëindigd met *Kus*. Maar gekust hadden ze elkaar toen allang niet meer.

Ze moest eigenlijk naar bed, maar bij het opruimen had Thomas landgoed Anquist ter sprake gebracht, en sindsdien had haar vermoedheid plaatsgemaakt voor een vaag gevoel van onrust.

‘Ik heb een cliënt die zijn bezittingen in Saksen teruggeist. Hoe zit het met dat landgoed van jouw grootvader in de Uckermark? Wil je moeder daar geen aanspraak op maken?’

Ze had lachend haar hoofd geschud. ‘Vast niet. Je weet toch dat het noemen van die naam alleen al taboe is bij mijn moeder?’

Thomas had het over onopgeloste vermogenskwesties gehad, en zoals altijd bracht hij alle argumenten voor en tegen een terugvordering naar voren. Zijn conclusie luidde:

‘Als je moeder het niet terug wil hebben, zou ze waarschijnlijk in aanmerking komen voor een schadeloosstelling. Ze heeft toch alleen maar dat kleine pensioentje?’

Anna neemt een slok wijn.

Vier jaar geleden had haar moeder het café in de Niehler Straße in Nippes verkocht en de opbrengst geïnvesteerd in een huis in Ehrenfeld. Als voormalig café-uitbaatster moet ze rondkomen van een klein pensioen, dat Anna maandelijks aanvult. Hoe hoog zo’n schadeloosstelling ook mocht uitvallen, het zou onverstandig zijn er niet achteraan te gaan.

Anna loopt om het keukenblok heen en spoelt het wijnglas om. Thomas heeft aangeboden navraag te doen. ‘Ik ben toch al met het onderwerp bezig. Als je wilt zal ik eens informeren wat er met het landgoed is gebeurd. Geheel vrijblijvend.’ Hoewel ze haar twijfels had, had ze ingestemd. Het kon tenslotte geen kwaad, en met haar moeder hoefde ze er pas over te praten als er iets concreets uit kwam.

Het hele gesprek met Thomas had terloops tijdens het opruimen plaatsgevonden, vergezeld van het gekletter van serviesgoed. Pas sinds Thomas en Irene zijn vertrokken, is er dat gevoel van onbehagen. Misschien was het toch overhaast geweest. Haar moeder sprak nooit over haar tijd in de Uckermark en Anna kende alleen wat basisgegevens.

Dat ze op het landgoed van de bosbouw en de paardenfokkerij hadden geleefd, en dat na de oorlog alle grootgrondbezitters in de door de Sovjets bezette gebieden gevlucht waren, en dat ze later met een schip naar Zuid-Afrika waren geëmigreerd.

Meer had haar moeder er niet over verteld, alleen over de tijd in Johannesburg sprak ze weleens. Grootvader had nooit kunnen wennen aan het land, de mensen en het kli-

maat. Vrijwel meteen na aankomst begon hij met zijn gezondheid te kwakkelen.

Moeder werkte als typiste bij een importfirma en leerde daar Norbert Meerbaum kennen. Hij was handelsvertegenwoordiger en net als zij na de oorlog uit Duitsland gekomen. Op een dag stond hij met een bos bloemen voor haar bureau en nodigde haar uit met hem mee te gaan naar een feest. Over die avond vertelde ze graag. 'Het was een oogstfeest van de plantagebezitters en het vond plaats in de balzaal van een luxe hotel,' zei ze dan dweperig. 'Hij was zo'n imposante man en hij kon fantastisch dansen. We waren het paar van de avond, de andere gasten keken allemaal naar ons.' Een jaar later had hij haar op het terras van datzelfde hotel ten huwelijk gevraagd.

De eerste jaren met Norbert Meerbaum waren kennelijk een gelukkige tijd geweest, daarvan getuigden diverse foto's en ook de stem van haar moeder als ze erover vertelde. In 1952 was zij, Anna, geboren, en vlak daarna was grootvader overleden. Toen haar vader een goedbetaalde baan als vertegenwoordiger bij een farmaceutisch bedrijf in Duitsland aangeboden had gekregen, waren ze teruggegaan.

'Een grote fout,' zei moeder als ze op dit punt in haar verhaal aankwam, en rond haar mond verscheen dan die trek waar spijt uit sprak en verachting.

Ze woonden in Keulen en vader was altijd onderweg. Ze hadden een woning in de Niehler Straße, boven café Dönekens, waar moeder algauw stamgast was. Anna kon zich de luidruchtige ruzies van haar ouders nog goed herinneren. De handelsreizen van haar vader hadden steeds langer geduurd, en toen ze acht was, was hij niet meer teruggekomen. Vanaf dat moment had haar moeder van 's morgens tot 's avonds gedronken, en Anna had gehuild en gekrijsd als ze haar moeder op de keukenvloer of in de badkamer

tussen badkuip en wc aantrof terwijl ze geen teken van leven meer gaf. Wekenlang ging dat zo.

En toen ineens, van de ene dag op de andere, was het voorbij. Moeder kreeg zichzelf weer in de hand, begon als serveerster bij Dönekes te werken en nam twee jaar later de pachtovereenkomst voor het café over. Niet dat ze niet meer dronk, maar met mate en nooit meer tot ze erbij neerviel. Als door haar man verlaten vrouw die in haar eentje een café runde, had ze het in de jaren zestig niet gemakkelijk gehad. Ze was een knappe vrouw en er deden allerlei schunnige praatjes de ronde, maar daar trok ze zich niets van aan. Ze had de mannen aan de toeg in de hand en de boosaardige roddels waren langzaamaan verstomd. In 1965 hadden ze nog een keer iets van Norbert Meerbaum gehoord. Een brief uit Antwerpen, waarin hij beleefd en in korte bewoordingen om een scheiding vroeg.

Die brief van haar vader had ze nog altijd. Moeder had hem destijds voorgelezen, verscheurd en in de vuilnisbak gegooid. Omdat zij – papa's kleine engeltje – in de brief niet eens was genoemd, had ze aangenomen dat haar moeder een deel had overgeslagen. Stiekem had ze de snippers uit het afval bij elkaar gezocht en ze zorgvuldig op een vel papier aan elkaar geplakt. Maar moeder had niets overgeslagen, hij had daadwerkelijk met geen woord over haar gerept.

De oude pijn kruipt in haar omhoog en even vraagt ze zich verbaasd af waarom ze dat bewijs van zijn veronachtzaming nog altijd bewaart.

Ze ligt lang wakker, het raam wijd open, wachtend tot de koele nachtlucht eindelijk ook in haar slaapkamer doordringt. Misschien moet ze Thomas vragen de dingen te laten rusten, want als er eenmaal uitzicht bestaat op scha-

deloosstelling, zal ze uiteindelijk toch met moeder moeten spreken. Aan die ruzie wil ze niet denken.

Anderzijds is ze nieuwsgierig. Ze weet zo weinig over haar familie. Ze kan op zijn minst een keer naar de Uckermark rijden om het landgoed te bekijken, haar moeder hoeft daar helemaal niets over te weten. Bij die laatste gedachte voelt ze een druk op haar borst. Daar zijn de hartkloppingen weer. De wankele bodem. De grote grijze hond van de angst.